

ЛИСЕНКО О.В.

аспірантка кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

РОЗШУК ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕХОВУЮТЬСЯ ВІД ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДУ

Окремим самостійним напрямом в організації діяльності правоохоронних органів України, який потребує спеціального дослідження, є встановлення місця знаходження осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Щорічно в Україні правоохоронними органами оголошується розшук щодо значної кількості осіб. Так, за даними МВС України у 2007 р. з підстав розшуку осіб було зупинено провадженням 6684 кримінальні справи; 2008 р. – 6622; 2009 р. – 6063; 2010 р. – 5613; 2011 р. – 4719 відповідно. Враховуючи те, що розшук окремих осіб продовжується декілька років – у 2011 р. правоохоронними органами проводилися заходи щодо розшуку майже 34,5 тис. осіб, які переховувалися від органів досудового розслідування та суду. На березень 2012 року в розшуку перебувало близько 18,9 тис. осіб, у тому числі більше 11 тис. осіб – оголошених у розшук слідчими органів внутрішніх справ [1].

Увага до цього напрямку діяльності правоохоронних органів викликана необхідністю усунення низки проблем з організації розшуку, удосконалення тактики пошуку таких осіб, виокремлення та аналізу складових криміналістичного забезпечення даного процесу.

Ефективність роботи правоохоронних органів щодо встановлення осіб, які знаходяться в розшуку залежить від багатьох чинників. У середньому в Україні питома вага розшуканих осіб, що перебували в розшуку у 2011 р. становила біля 40 %. В окремих регіонах України цей показник був нижчим від загальнодержавного (Львівській (28,2%), Харківській (33,7%), Чернівецькій (33,97%), Донецькій (35,5%), Івано-Франківській (35,8%), Луганській (35,9%), Одеській (36,7%), Київській областях (37,3%), в АР Крим (35,6%) та місті Києві (35,8%) [1].

Розшук осіб правоохоронними органами здійснюється за трьома такими головними напрямками: 1) після вчинення злочину особа переховується і місцезнаходження невідоме, при цьому правоохоронними органами встановлені дані, що свідчать про вчинення злочину конкретною особою, яку оголошено в розшук; 2) після оголошення про підозру щодо конкретної особи обраний запобіжних захід, який не пов'язаний із триманням під вартою, при цьому особа порушила зобов'язання та переховується від органів досудового розслідування та суду; 3) після винесення обвинувального вироку і до вступу його в законну силу щодо особи був застосований запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою чи домашнім арештом і особа порушила зобов'язання та переховується від органів виконання кримінальних покарань.

Результати аналізу практики органів внутрішніх справ щодо організації розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду, свідчить про наявність окремих проблем, які фактично сприяють поширенню фактів переховування підозрюваних (обвинувачених, підсудних). Зокрема зазначене вище є результатом обранням щодо підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) запобіжного заходу, який не пов'язаний із триманням його під вартою. Особливо це стосується осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини і до яких були застосовані запобіжні заходи, які у подальшому сприяли їм переховуватися від органів досудового розслідування та суду. Так, на початок 2012 р. в розшук в Україні було оголошено 420 осіб, що вчинили умисні вбивства; 600 – тяжкі тілесні ушкодження; 135 – згвалтування; 730 розбійні напади; 1085 – грабежі [1]. Причиною зазначеного вище, у більшості випадків, було незастосування судом щодо таких осіб запобіжного заходу (тримання під вартою), який би відповідав тяжкості вчиненого злочину. При цьому, як свідчить практика останніх подій в Україні, суди, у багатьох випадках, застосовували запобіжні заходи у вигляді тримання під вартою до осіб віком понад 70 років, хворих на дитячий церебральний параліч, хворих на інші тяжкі хвороби [2].

За даними МВС України у 2011 р., в середньому по Україні, було розшукано біля 24 % осіб, які вчинили вбивства. При цьому в окремих регіонах України рівень розшуку правоохоронними органами зазначених осіб був значно нижчим від загальнодержавного. Так, в Автономній Республіці Крим із 56 осіб, що знаходилися в розшуку за вбивства, місцезнаходження було встановлено лише щодо 3 осіб (5,36%); в Одеській області із 60 було встановлено лише 4 особи (6,67%); у Миколаївській області із 13 осіб було встановлено лише одна особа (7,69%). Упродовж 2011 року не було розшукано жодної особи, що вчинила вбивство та переховувалася від органів досудового слідства та суду в Житомирській (6), Закарпатській (5) та Рівненській (2) областях [1].

Безпосередньо слідчим визначається обсяг необхідної інформації, яка буде свідчити про те, що місцезнаходження конкретної особи невідомо і те, що така особа переховується від органів досудового розслідування. Варто відзначити, що прийняття рішення про оголошення особи в розшук, виходячи із положень ст. 281 КПК України, пов'язується не з наявністю відповідної доказової інформації про факт переховування особи від органів досудового розслідування, а з відсутністю у слідчого (органів досудового розслідування) інформації про фактичне місцезнаходження особи. Підставою для оголошення особи в розшук є достатність даних про те, що особа переховується від органів досудового розслідування і те, що слідчий отримав достатню інформації, що свідчить про переховування особи.

Практика правоохоронних органів свідчить про те, що у більшості випадків факт переховування особи від органів досудового розслідування та відсутність за місцем основного проживання підтверджується рапортом дільничного, оперативного співробітника про відсутність особи за місцем реєстрації чи фактичного проживання, за місцем роботи або протокол допиту осіб, які проживають з особою, що переховується.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не визначає безпосереднього механізму здійснення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду та не зазначає переліку спеціальних заходів процесуального чи оперативного-розшукового характеру у ході здійснення такого розшуку. Безпосередній зміст та напрями здійснення розшуку осіб визначаються слідчим, виходячи із матеріалів кримінального провадження та комплексу наявної інформації й враховуючи особливості тактики здійснення розшуку осіб, які переховуються. Крім зазначеного вище кримінальний процесуальний закон також не визначає зобов'язань слідчого щодо безпосереднього здійснення ним розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування. У ч. 3 ст. 281 КПК України лише визначається можливість для слідчого доручення здійснення розшуку оперативним підрозділам. Із наведеного вище можна зробити висновок про те, що розшук осіб, що переховуються, може здійснюватися безпосередньо слідчим, доручати проведення розшуку оперативним підрозділам або у ході здійснення спільних дій слідчого та співробітників оперативних підрозділів. На наш погляд, незважаючи на те, чи слідчий безпосередньо сам проводить заходи щодо розшуку, чи доручає проведення розшуку оперативним підрозділам, чи у ході спільних дій слідчих та оперативних підрозділів, відповідальність за належну організацію цього процесу і його результати покладається безпосередньо на слідчого.

Доручення слідчим, на підставі ч. 3 ст.281 КПК України, проведення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, оперативним підрозділам органів внутрішніх справ є найбільш ефективним та самостійним напрямом їх діяльності. Варто відзначити, що у більшості випадків на практиці розшук здійснюється оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, оскільки в їх структурі є спеціальні підрозділи, які, з використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності та конфіденційного співробітництва, здійснюють такий пошук. Спеціальні підрозділи з розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування за порушення вимог податкового законодавства, є також у підрозділах податкової міліції.

Підставами здійснення оперативно-розшукових заходів у ході розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду є положення ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». В даній статті Закону визначено, що підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: «... осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання». Процесуальне оформлення доручення проведення розшуку осіб, що переховуються від органів досудового розслідування, на підставі положень ч. 3 ст. 281 КПК України, здійснюються окремим дорученням слідчого, з наданням необхідної форми про особу, яка розшукується, обрані запобіжні заходи, місця можливого знаходження таких осіб тощо.

Діяльність правоохоронних органів з розшуку осіб, що вчинили злочини та переховуються від органів досудового розслідування та суду потребує відповідного забезпечення криміналістичними рекомендаціями, що дозволить підвищити їх ефективність. Сучасна ситуація в даному напрямі вимагає від науковців і практиків створення відповідних алгоритмів дій з розшуку таких осіб, застосування можливостей сучасних інформаційних технологій, які дозволяються визначити точне місце знаходження особи, що розшукується.

Список використаних джерел:

1. Довідка Головного слідчого управління МВС України «Про стан розслідування кримінальних справ, обвинувачених у яких оголошено в розшук», березень 2012 р.
2. Суддя Швачич арештувала 72-річного дідуся за "напад на Беркут". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1501483>. – Загол. з титул. екрану.